

ban. Valóságos foglalkozás volt ez, amelynek jóvoltából az ügyesebb bajvívók éppoly gyorsan megvagyonosodtak, akár a kereskedők. Ezek a játékok ütötték a lovagi erkölcs falába azt a rést, amelyen keresztül a nyereség szelleme beszivárgott a lovagság gondolkodásába.

A lovagi torna és a háború közti különbség csak a szándékban rejlik. A háborúban gyűlölet, bosszú ajzza föl a harcosok indulatát. A nagyvad a háborúban is az ellenséges tábor lovagja. Ki kell vetni a nyergéből, foglyul kell ejteni, mielőtt elmenekül. A háborúban is, akár a lovagi tornán, a halál — bal eset.

A háború azonban nem azonos a csatával. A háború csupán időszakos kaland, melynek során elhajtják az ellenség barmait, földülják vetését. S bár mindig békekötés, eskü, ígéret, fogadkozás követi, a csetepaték a következő tavasszal mindig újrakezdődnek. Okkal, hiszen — és ezt mindenki tudja — a háború nem old meg semmit. A csata viszont valóságos párba. Aki vállalkozik rá, mindent kockára tesz, hogy valatóra fogja az eget. Mert hogy csak a jó kerülhet ki győztesen az összecsapásból, abban senki sem kételkedik. „Ha jó ügyet védelmez valaki — írta Szent Bernát — a győzelem nem lehet kétséges”. Ha a háború csak húzódik, ha nem jár semmiféle eredménnyel, ha az ügy jelentős, ha uralkodói jogokról van szó, a fejedelmeknek csatában kell ösz-

szemérniük erejüket. Ez történt Bouvines mellett is, Fülöp Ágost és Brunswick Ottó között. A Bouvines-i csata tehát azoknak a szertartásoknak a sorába tartozik, amelyeknek a XIII. század elején már régóta kikristályosodtak a szabályai.

Georges Duby könyvének legnagyobb érdeme, hogy a francia középkorkutató biztos kézzel mutatja meg a Bouvines-i csata forgatagában a még ereje teljében levő régít és a gyenge, lassan izmosodó újat. A francia lovagok, akiket nem csak a rokoni és házassági kötelek, a hűbéri eskü aggályos tisztelete és a fegyverbarátság forraszt egygé, de az a tény is, hogy valamennyien ugyanarról a vidékről származnak, ez egyszer még felülkerekednek a pénzsagra odagyúlt idegen lovagokon és zsoldosokon.

A lovagi erkölcs eszményei még erősebbnek bizonyultak az ellenfél mohóságánál. A folyamat azonban, amely a százéves háborúban fog kibontakozni, elkezdődött: míg a lovagi torna, elvesztvén gazdasági funkcióját, arisztokrata szórakozássá, üres erőfitogtatássá sekélyesedik, a háború, amely egyre kevésbé hasonlít a lovagok sportszerű vetélkedésére, s amelyben a szemben álló felek mind gyakrabban folyamodnak a zsoldoseregek segítségéhez, egyre véresebbé, kegyetlenebbé válik. A háború műkedvelői átadják helyüket a háború szakembereinek.

Ádám Péter

FRIEDRICH PRINZ

KLERUS UND KRIEG IM FRÜHEREN MITTELALTER

(*Monographien zur Geschichte des Mittelalters, Band 2., Stuttgart, 1971. 216 o.*)

A keresztény ideológia eredetileg élesen háborúellenes volt s a harc közben történő emberölést is gyilkosságnak, bűnnek tekintette. A IV., V. és VI. századi zsinatok törvényei még szigorúan tiltják a papok hadakozását. A VI. szá-

zad végétől azonban kevésbé erősek a tilalmak és csökkennek a megszegésük esetére kiszabott büntetések. Ettől kezdve ugyanis a harcias germán nemesség fokozatosan tért hódít a magasabb klérusban s lassanként kialakul az „Adels-

kirche”, vagyis az egyháznagyok erősen a harcias, nemesi életforma hatása alá kerülnek. A püspök világi hatalma a VI. századtól kezdve növekszik: városok politikai vezetője, ura a püspök s e minőségében katonai feladatai is vannak. Ezt a kérdéskört tárgyalja „A klérus és a háború a korai középkorban” című munka.

A frank királyságban a klérus hadiszolgálatot teljesít. E szokás Nagy Károly idején lesz intézményessé. Az egyházi személyek fegyverviselési tilalma nem szűnt meg, a főpapok azonban felmentést kaptak a tilalom alól és fegyveresen vezették vazallusai harci egységeit. A birodalmi monostorok apátjainak is kötelességük volt ez. A felső klérus militarizálódásának ez csak egyik oka volt. Jelentős szerepet játszott a IX. század második fele óta a Karoling birodalom széthullása: az egyháznagyok saját fegyveres erejükben bízhattak csak s a helyzetet súlyosbították a normann, magyar és szaracén inváziók.

Nagy Károly még a királyság céljainak érdekében igyekezett fegyveres klérust kialakítani — a IX. század végétől a főpapok már önálló területi politikát folytatnak; a német császárok és francia királyok is igyekeztek az egyháznagyok katonai potenciálját felhasználni. Francia földön ez nehézségekbe ütközött, mert a püspökök és apátok a nagyvazallusok hatalma alá kerültek, a király azonban — érthetően — nem akart lemondani a püspöki dómvárokról s a városokon kívül fekvő, egyházi harcosokkal megrakott püspöki erődítményekről. A püspökök egyházi hűbérekkel ruházták fel világi harcos rokonait, rájuk bízva katonaságuk vezetését. Az egyházi harcosok a püspök vazallusai és miniszteriálisai voltak.

A német főpapok katonai tevékenysége 955 (a magyar veszély megszűnése) után sem csökkent, a katonai tevékenység ideológiája azonban megváltozott. A IX. századi és X. század eleji források természetes tényként közlik a

klérus harci tevékenységét. A X. század második felében már igazolni igyekeznek a főpap hadakozását. Néha a csatában elesett harcoló püspök halálát úgy írják le, mintha mártírhálalt halt volna.

A német birodalmi klérus katonai szerepe igen jelentős volt. A szász császár itáliai hadjárataiban gyakran a sereg fele, vagy még nagyobb része is egyházi kontingensekből állt.

Az egyháznagyokat eleinte a királyok kényszerítették katonai szerepvállalásra. A hadakozóvá vált főpapok később egyre jobban „belejöttek” a korábban kötelességükké tett katonáskodásba, s azonosították magukat a nemesi-lovagi harcias ideológiával. E tényen az egyházi reformok sem tudtak változtatni, s ez lényegében a nemességnek az egyház fölötti győzelmét jelentette.

A főpapok részvétele az itáliai hadjáratokban a Hohenstauf császárok korában egyre ritkább s végül meg is szűnik; nem mintha belefáradtak volna a hadakozásba, hanem mert harciasságuk magáncélokot szolgált.

F. Prinz kiváló munkája a magyar olvasók számára kevésbé ismerős, de igen érdekes tényeket közöl, s a középkori magyar történelem kutatói számára igen érdekes kérdéscsoportot vizsgál. Középkori, főként árpádkori forrásanyagunk igen hézagos ugyan, de úgy véljük, a hazai magas klérus katonai szerepéről még annál is kevesebbet tudunk, mint amennyit tudhatnánk. István király nagyrészt bencés szerzetesekből lett püspökeit később egyre inkább nemesi-harcos jellegű főpapok váltják fel: 1241-ben már az egyháznagyok javarésze is a muhi síkságon leli halálát. Azt a folyamatot azonban, melynek során a magyar főpapok Szent Gellértékéből Csák Ugrinokká alakultak, még nem ismerjük; e folyamat felderítése még egy F. Prinz szorgalmával és képességeivel rendelkező kutatóra vár.

Borosy András